

VJ Cultuur: een fenomeen in geschiedenis, presentatie en perceptie

Annet Dekker

Voorwoord

VJ Cultuur een fenomeen in geschiedenis, presentatie en perceptie is een verslag van een reeks interviews die ik in de zomer en het najaar van 2004 had met dertien VJ's in Nederland. Naar aanleiding van eerder gepubliceerd onderzoek naar de geschiedenis van het VJ-enⁱ was ik benieuwd naar de meningen van VJ's zelf. Hoe kijken zij naar hun eigen praktijk? De dertien VJ's die ik gesproken heb zijn voor mij een goede afspiegeling van de VJ cultuur in Nederland zoals die eind jaren 80 en in de jaren 90 vorm heeft gekregen. Ik heb bewust gekozen om te praten met zowel mensen die aan de basis van het VJ-en stonden als degene die later kwamen en tenslotte een paar die net een aantal jaren bezig zijn. Daarnaast heb ik in de selectie gelet op verscheidenheid in aanpak, presentatie en inhoud. Hoewel sommige VJ's die ik interviewde zichzelf absoluut geen VJ willen noemen heb ik gekozen om deze algemene term in dit artikel wel te hanteren. Een van mijn onderzoeksvragen richt zich juist op deze vraag: Wat is een VJ? Hoe kunnen we een VJ performance beschrijven en interpreteren? Ik wil echter met dit onderzoek geen vaste definitie geven van de term VJ noch een vastomlijnd kader schetsen waarin de VJ zich beweegt. Juist de veranderlijkheid en de beweeglijkheid die het VJ-en kenmerken wil ik benadrukken. Bovenal wil ik met dit artikel de stemmen van de VJ's laten horen om daarmee een fenomeen te beschrijven dat zijn eigen geschiedenis, presentatie en perceptie kent. Een fenomeen dat nog volop in ontwikkeling is en in zijn ongedefinieerdheid veel mogelijkheden kent voor het experiment en inspiratie.

1 Geschiedenis: het begin van de VJⁱⁱ

“Volgens mij waren het de holbewoners die met hun handen een soort van konijntjes maakten bij het kampvuur tegen de muur aan en anderen waren aan het trommelen zeg maar de DJs van toen. Dus eigenlijk is het VJ-en zo'n drieduizend jaar terug ontstaan”.
Keez Duyvis, Pips:Lab

Na de populariteit van de Disc Jockey (DJ) maakt eind jaren 80 de Video Jockey (VJ) haar entree in discotheken en clubs. De term Video Jockey (VJ) werd door televisiezender MTV gepopulariseerd. Tien jaar eerder werd de term voor het eerst gebruikt door de medewerkers van de Peppermint Lounge, een populaire dansclub in New York. De performers wilden zich met deze term onderscheiden van de 'stoffige' Video Kunstenaars die deel uit maakten van de kunst- en cultuurscène in New York. MTV oprichter Bob Pittman nam de term over om zijn presentatoren aan te kondigen.

1.1 House

De House muziek die aan het eind van de jaren 80 in Nederland doorbrak vormt voor veel VJ's de basis en het beginpunt van de doorbraak van de club VJ. De wortels van de House muziek lagen in het geloof in een zelfbewustzijn en gemeenschapsgevoel, Peter Rubin: *It was a personal liberating experience with a slow, primal beat and rhythm. 'My house is your house and your house is mine.'* House culture was family. Oppervlakkig gezien leek het bijna noodzakelijk om beeld bij de muziek te maken. Elektronische muziek was niet interessant om naar te kijken, er was geen band, zanger of videoclip om het publiek te vermaken. Maar voor veel VJs was het VJ-en meer dan decoratie en ging het veel meer over het creëren van een gevoel van saamhorigheid, Daniëlle Kwaaitaal: *Het was uit liefde voor mekaar, liefde voor muziek. Dat was de basis van de house-cultuur. (...) Het was bijna een religieuze ervaring die eerste keer, met stroboscoop. Je zag helemaal niets, alles trilde, het was een fysieke ervaring. Die extase en dat hele*

fysieke, de overgave, al die mensen bij elkaar. Het is niet meer te vergelijken met dat wat het nu is.

1.2 Sociaal & politiek

Het optimisme en soms bijna naïeve gevoel kan mede verklaard worden door de sociale en politieke omstandigheden. **Micha Klein:** We kwamen uit de donkere Koude Oorlog en plotseling was er een gevoel van optimisme. En met nieuwe technologie en een nieuw geluid konden we een nieuw tijdperk binnentreden. De Berlijnse muur was gevallen, de Apartheid was opgeheven. Er was sprake van een ongelooflijk optimisme en creativiteit, en tegelijkertijd was er veel samenwerking tussen de verschillende kunstdisciplines. Naast de vele positieve sociale en politieke ontwikkelingen zorgden ook de minder positieve gebeurtenissen zoals het Tianamen Square Student Protest in Beijing ervoor dat de House en Techno scene zich in de vorm van onder andere the Love Parade en MayDay als een sociale beweging over de wereld verspreidde. Begin jaren 90 versnelde dit proces door de komst van het internet en de verbeterde communicatiemiddelen. **Peter Rubin:** One of the most revolutionary aspects of House culture was that they were the first generation to truly begin to actively organize like-minded communities throughout the world via cyberspace. Up until 1989/1990, House culture looked at the computer freaks as weird nerds with big eyeglasses who did nothing but sit in front of their screens all day. The 'nerds' thought of House culture as 'druggies, dropouts and losers'. Around the turn of the decade, the two finally joined together. Once these two subcultures began working cooperatively, an ever-increasing number of social experiments in cyberspace followed, which laid the foundation for any number of social directions which exist today (message list projects and events, blogging, coordination of international funding and support resources, recognition and communication with third world youth cultures, creating bridges between street culture and traditional art communities, etc. etc. In other words, the identification and coordination of the global House Nation movement.

1.3 Nieuwe technologie

De sociale gebeurtenissen en ontwikkelingen zijn erg belangrijk geweest voor de vorming van de House cultuur, maar de VJ van vandaag had waarschijnlijk niet bestaan zonder de ontwikkelingen in de technologie. Hoewel er in de jaren 60 en 70 geëxperimenteerd werd met vloeistofdialysatoren en film zorgde het goedkoper worden van de videocamera en de introductie van de beamer ervoor dat de VJ performance zijn huidige vorm aannam. **Gerald van der Kaap:** Het is de technologie die het ingezet heeft. [...] Dat ging op een hele natuurlijke manier, van hee daar is een beam. En daar moest dan wat mee gebeuren. De eerste keer is dat ook raar, dan heb je 't ook nog nooit gezien. En dan ga je dingen verzinnen. [...] En zo heeft die beam meegeholpen met het introduceren van het fenomeen VJ-en. Na enkele jaren zorgde dezelfde apparatuur voor een standaardisering en daarmee verdween tegelijkertijd de vrijheid van de VJ om te experimenteren met de ruimte. **Geert Mul:** Op een gegeven moment kregen de clubs een beetje door hoe het werkte met VJ's, en wilden ze het allemaal wat makkelijker en vloeiender laten lopen. Dus zij kochten zelf een mixer en twee schermen en hingen zelf twee projectoren op, en dat was dan de apparatuur en de inrichting voor de VJ's. Het idee van een nieuwe ruimte creëren was daarmee van de baan. Er kwam gewoon een standaard en daarmee werd het VJ-en keurig in het begrip club gekanaliseerd.

1.4 Commercie

Met het goedkoper worden van de techniek, steeg de populariteit van de VJ en de club. En daarmee ook de groeiende aandacht van de commercie voor deze nieuwe trend. De invloed van de commercie zorgde voor veel ongenoegen bij de eerste generatie VJ's. **Daniëlle Kwaaitaal:** Er zijn nu zoveel met name economische belangen aan vastgekleefd. Het is een zelfstandige economie geworden, dat was het in het begin helemaal niet. Wij zochten heel erg naar een andere manier van communiceren. Het VJ-en in de club was een platform. Zo zag ik het ook echt, en dat was het ook. Er gebeurde van alles. Nu is het voor een heleboel mensen puur entertainment geworden, vooral voor jongeren. Het is triest om de invloed van grote merken - de Nikes, de drankindustrie, de sigaretten - te

zien. Er is zo'n formule om die hele cultuur heen ontstaan, van kledingvoorschriften tot aan drankjes, het is gewoon een hele levensstijl. Het is soms heel triest om te zien hoe zo'n industrie een hele pure stroming heeft geannexeerd. Veelal worden jonge VJ's afgeschilderd als individualistisch en zonder idealen. De nieuwe VJ is er een zonder politiek die alleen nog maar achter zijn laptop mooie plaatjes zit te maken en het publiek een goed gevoel wil meegeven. Hier en daar is nog sprake van een nieuwe tijdsgeest en het openen van de perceptie, maar het zijn niet meer dan vage noties. "This was a movement about *feeling*, about friendship and fun rather than serious thought".ⁱⁱⁱ

1.5 De nieuwe boodschap

De jonge generatie VJ's ziet het echter anders. Afgaand op hun reacties lijkt er meer sprake te zijn van een andere benadering dan van onverschilligheid. **Elsbeth van Noppen:** De techniek is alleen een middel om dingen sneller, of mooier, of gemakkelijker te doen. Als er geen inhoud is dan kun je de duurste apparatuur hebben, maar dan werkt het niet. Die twee, inhoud en techniek, moeten helemaal gelijk opgaan. De boodschap zit veel meer verpakt, niet in directe (voor)beelden maar meer als subtiele of abstracte verwijzingen. **Lucas van der Velden (Telco Systems):** In ons werk zit wel een hele duidelijke noodzaak tot wakker schudden. We willen mensen oppakken, door elkaar schudden en neerzetten. Maar zonder dat er een heel duidelijk vingertje bijzit, of dat we letterlijk zeggen wat er allemaal anders moet. De jongere generatie VJ's lijkt hiermee de voordelen van de techniek te benutten en daarnaast te beschikken over een nieuwe beeldtaal. Een beeldtaal die niet doorspekt is met openlijke verwijzingen maar alleen herkenbaar is voor ingewijden.

Van een missie overbrengen is in ieder geval geen sprake. De dansvloer wordt gezien voor hetgeen bedoeld is: vermaak. **Jeroen Hofs (Eboman):** In eerste instantie sta je in een club met een dansvloer, het is te gek als je met subliminal mail allemaal boodschappen kan overbrengen, maar het is niet je primaire ding. Als je mensen dingen wilt leren dan moet je een gastles geven, een boek schrijven of een documentaire maken die je presenteert zodat mensen zich echt op die intellectuele inhoud kunnen concentreren. **Elsbeth van Noppen:** Mensen komen in een club om het uitgaan, ze kiezen voor een leuke avond. Dat wil niet zeggen dat alle beelden blauwe wolkjes moeten hebben. Maar je moet je er wel van bewust zijn waar de grens tussen politieke of sociale boodschappen en vermaak kan liggen. Dit in tegenstelling tot de oudere generatie die echt dachten wat te kunnen veranderen, zowel binnen de club, **Geert Mul:** Wij vonden dat de architectuur van de club anders moest. We wilden permanente voorzieningen voor het beeld maken, waardoor je bijvoorbeeld grote schermen aan de wanden zou krijgen. Vanuit zo'n setting kon je dan gaan experimenteren met beeld en geluid. De DJ en VJ zouden dicht bij elkaar zitten en misschien zouden beiden wel in dezelfde persoon terecht komen of zou het gekoppeld worden aan de techniek. En dat zagen we allemaal wel in een paar jaar gebeuren. Als buiten de club, **Daniëlle Kwaaitaal:** Mijn missie was het publiek op een of andere manier te prikkelen om ze geïnteresseerd te krijgen in kunst. Door bruggen te bouwen tussen galerie, museum en club, maar ook door in de jongerenbladen te vertellen wat ik doe, waar het te zien is en waarom kunst voor onze samenleving belangrijk is.

2 Definitie: Wat is VJ?

Opvallend is dat de term VJ nog steeds geassocieerd wordt met MTV. Op een bekende VJ mailinglist eyecandy vertelt Stefan G. een mooie anekdote: "Funnily enough, when MTV were scouting around for 'Presenters' six months or so before they started, they put out a call for VJs to send them demos - Everyone who was a working VJ at the time sent them MAD multilayered mixes thinking that's what they meant! They had to put out another press release clarifying that they defined VJ as an on-air personality not a visual mixer! Shows how corporations can co-opt & redefine our own terminology, 20 years later even VJ's think that the term was invented by MTV..."^{iv}

De benaming VJ (Video Jockey) is tot op de dag van vandaag nog steeds een omstreden term. VJ's die meer buiten dan binnen het clubcircuit werken zien zichzelf niet als VJ maar meer als visueel performer of visueel kunstenaar. Ook degene die in de clubs actief zijn vinden de term achterhaald, ouderwets en ontoereikend, omdat **Elsbeth van Noppen: iedereen tegenwoordig aan het VJ-en is** en daarmee de diversiteit in stijlen enorm is toegenomen. De term VJ roept zelfs binnen de club een negatieve connotatie op met de entertainment industrie. Om zich daar van te onderscheiden komen steeds meer andere namen voor: Pixel Jockey, Visueel Performer, Video Mix Artist en Visual Jockey.

Maar wat is nu eigenlijk een VJ? Volgens de meeste VJ's is het verschil tussen een VJ op TV, zoals bij MTV, en een VJ in een club hetzelfde als het onderscheid tussen een radio en een club DJ. **Lucas van der Velden (Telco Systems): VJ-en is meer een werkwoord voor plaatjes maken in een club.** Maar voor sommigen is een VJ veel meer dan alleen een club VJ. Voor hen is het belangrijkste aspect van VJ-en de real time connectie tussen geluid en beeld. En dat kan gebeuren in een club, maar ook in een theater, tentoonstellingsruimte of tijdens kleine 'happenings'.

2.1 Achtergrond

In hoeverre komt de onenigheid over de benaming van VJ misschien overeen met de achtergrond van de VJ's?

Opvallend is dat veel VJ's een (kunst)academie achtergrond hebben. Hoewel de richting varieert van mode ontwerpen tot interaction design en beeldhouwen, is er in ieder geval sprake van een kunstzinnige kennis. De motivatie om in een club live beelden te mixen komt ook voor een deel uit deze achtergrond voort. Voor veel VJ's is het namelijk de enige manier om hun werk na de academie te laten zien. **Daniëlle Kwaaitaal: Wij gingen VJ-en op feesten en clubs, omdat ik en mijn generatie-collega's wel wisten dat wij op plekken als het Stedelijk Museum niet aan bod zouden komen. Ik vind het heel erg belangrijk dat je als kunstenaar toch ergens zichtbaar bent en blijft.** Het laten zien van je werk aan zoveel mogelijk mensen is voor bijna iedere VJ een drijfveer. De spanning van het live moment en de reactie die daar op volgt is voor veel VJ's veel spannender en uitdagender dan het laten zien van je werk op een tentoonstelling. **Micha Klein: Je zet je zelf heel erg on the line, je stelt jezelf als kunstenaar veel kwetsbaarder op dan als je in het kunstcircuit zou werken want als je het in een club niet goed doet word je meteen genadeloos afgerekend.**

2.2 Experiment en techniek

Naast het laten zien van het eigen werk speelde voor de eerste generatie VJ's het ontdekken en het experimenteren met nieuwe technologie een grote rol. Het clubcircuit gaf hen de mogelijkheid om te experimenteren met beeld, geluid en presentatie. **Gerald van der Kaap: Mijn opleiding was het stenen tijdperk van de media. [...] Alles gebeurde voor het eerst. Niks was er, dus je kon alles gewoon zelf bedenken. [...] Opeens was er een beam en daar moest wat mee gebeuren.** Deze gedachte staat in groot contrast met de werkwijze van veel VJ's vandaag. In de clubs van tegenwoordig staat alles bijna al vast, de schermen en de beamer hangen er en de mixer staat klaar. Op het laatste moment wordt er dan nog naarstig gezocht naar invulling voor de schermen.

De toegang tot nieuwe apparatuur en die inzetten voor andere doeleinden is voor velen het begin van het live VJ-en geworden. **Geert Mul: Ik werkte in een videostudio in Hilversum, dat was een vrij kleine studio maar zij hadden allemaal creatieve opdrachten. Daar verdiende ik wat geld mee, en ik had daarmee ook toegang tot apparatuur. Het was eigenlijk daar dat ik voor het eerst het idee kreeg om de apparatuur uit de studio naar de club te brengen. Want waarom zou ik met mijn mixer op een andere plek ook niet kunnen spelen met beeld.** Helaas blijkt de praktijk al snel de VJ ingehaald te hebben, door het aanschaffen van beamers en een mixer en het plaatsen van schermen werd het VJ-en ingekaderd en konden de experimenten zich alleen nog maar op het scherm zelf afspelen.

Het lijkt voor de hand te liggen om de verschillen in VJ-en te verklaren vanuit de achtergrond van de VJ. Iemand met een mode achtergrond zal anders met beeld en de performance omgaan dan iemand met kennis van beeldhouwen. Maar met name in het begin zijn de verschillen tussen de VJ's nog onduidelijk. **Jeroen Hofs (Eboman):** In het begin van de jaren 90 was er een hele cultuur van mensen die met videobanden en troep aan het experimenteren waren, dat waren gewoon kunstenaars en mafkezen en hobbyisten en freaks en onderzoekers en gezellige types. Het was een hele diverse groep mensen waar geen sticker op te plakken was. Het 'probleem' was duidelijk, er gebeurde iets voor de eerste keer in een nieuwe ruimte met nieuwe apparatuur. Hoewel iedereen over dezelfde apparatuur beschikte was die nog erg beperkt en bleef men tevens lang zoeken naar de ideale presentatie. **Geert Mul:** Iedere keer was het weer kijken, hoe kunnen we de dingen het beste ophangen. En elke keer was anders. Want we kwamen elke keer in een andere ruimte, in andere clubs en in tenten en op festivals, en dan weer groot en dan weer klein, en dan met monitoren en dan weer met projecties, en dan was het weer levensgroot en dan weer allerlei sequenties van kleine beeldjes. Vanaf midden jaren 90 lijkt er verandering in te komen. De clubs creëerden een standaard door zelf een opstelling al te maken en de VJ's konden zich concentreren op het beeld. Toch duurde het nog een aantal jaar voordat er werkelijk onderscheid tussen VJ's gemaakt kan worden.

2.3 Collectieven

Vanaf midden jaren 90 zie je dat veel mensen, vaak al tijdens de kunstacademie, met elkaar gaan samenwerken. Verschillende mensen met verschillende achtergronden, van filmmakers tot computerprogrammeurs en grafisch ontwerpers, werkten samen aan concepten om een dans avond in te vullen. **Elsbeth van Noppen:** Mijn opleiding was de kunstacademie, modevormgeving en Martin had een achtergrond in Film en TV Wetenschappen. Dat was een hele leuke combinatie. En omdat we allebei niet de standaard Audio Visuele opleiding hadden, benaderden we het VJ-en van een hele andere kant. We maakten als vanzelf een cross-over met muziek, met poëzie, met beeld en geluid. We organiseerden onze eigen avonden waar we aan iedereen onze dingen lieten zien, maar waar anderen ook met hun dingen konden komen. Evenals in de kunst wordt midden jaren 90 ook de VJ wereld gekenmerkt door de vorming van collectieven. Nieuwsgierigheid naar nieuwe technologie en de behoefte om dingen aan een publiek te laten zien blijven de VJ cultuur domineren. De stijlen in VJ-en waren inmiddels even divers als de verschillende muziekstromingen die elkaar in snel tempo afwisselden.

3 Presentatie

VJ Stijlen

De house muziek was midden jaren 90 al lang niet meer de enige muziekstijl waar op geVJ-ed werd, van trip-hop, drum and base, big beat tot ambient, overall werd gemixed met beelden op de muziek. Dit leidde binnen de VJ wereld tot verschillende stijlen met allemaal hun eigen benadering. **Kees Veling (Captain Video):** Je hebt de liefde, de Micha Klein-hoek, bloemetjes en dingetjes. Je hebt mensen die heel erg van 3D houden. Je hebt natuurlijk de 'kontenlikkers', mensen die vooral de naam van de DJ, de naam van de club of het merk van de sponsor gebruiken. Je hebt de echte Rietveldkunst. Daarbij gaat het heel erg over de kunstenaar, hoe hij bezig is en hoe hij kunst maakt. Je hebt de mensen die op techno kicken. Dan heb je de rambam-mensen die heel erg figuratief knallen. Terwijl de collectieven uit mensen bestaan van verschillende richtingen is het opvallend dat de scheiding tussen VJ stijlen nadrukkelijk aanwezig is. **Elsbeth van Noppen:** Je hebt eigenlijk heel veel verschillende soorten VJ's. Maar ze hebben allemaal hun eigen scène waar ze hun dingen laten zien en hun eigen feest en hun eigen muziek stijl.

3.1 Vormtaal

De meeste VJ's beginnen hun carrière wel op dezelfde manier, zoveel mogelijk beeld, zo snel mogelijk laten bewegen in zo min mogelijk tijd. **Kees Veling (Captain Video):** Toen wij net begonnen, zaten wij bovenop de muziek en probeerden wij iedere break te pakken. Dat is ontzettend afmattend en vaak ook contraproductief. In de eerste dertig minuten draai je al je bandjes erdoorheen en de rest van de avond vraag je jezelf af wat je nog kunt doen. Later begint het besef door te dringen dat die aanpak niet werkt en wordt er gefocust op de eigen identiteit en benadering. Vanaf dat moment worden de verschillen tussen VJ's steeds duidelijker zichtbaar. Probeert de een te komen tot de essentie van het medium zoals bijvoorbeeld Telco Systems, **Lucas van der Velden (Telco Systems):** We maken beeld en geluid met als hoofdinstrument de computer. We zijn bij het begin begonnen. Nullen en enen, blokjes en piepjes. En van daaruit ontwikkelen we een soort van taal. Ons werk is een soort strippen van alle mogelijkheden om te komen tot een soort essentiële compositie notie. De ander benadrukt juist de filmische aspecten **Elsbeth van Noppen:** Wat wij in het begin deden was heel erg gebaseerd op een scenario. We starten een project met het maken van de opnames, het organiseren van een casting, de shooting. We hadden alles helemaal gepland en al die losse dingen werden opgebouwd tot een VJ set. Of er worden door middel van live-streaming internet verbindingen verschillende VJ's van over de hele wereld op meerdere podia bij elkaar gebracht. De beelden worden gemixed met de muziek op het podium en geprojecteerd op grote schermen. Speciaal ontwikkelde technologie zorgt ervoor dat het geheel synchroon verloopt. De muzikale en visuele strijd wordt uitgevochten op een podium en kan ook op het internet live gevolgd worden in de bescherming van de eigen woonkamer. Dergelijke VJ shows laten zien dat de VJ performance tegenwoordig niet alleen een samenvoeging van verschillende disciplines is, maar ook over de landsgrenzen heengaat. Daarnaast is er ook nog de low-tech benadering waarbij het publiek centraal staat, bijvoorbeeld bij Pips:Lab. Hoewel Pips:Lab gebruik maakt van geavanceerde en zelfgebouwde technologie gaat het in hun performances veel meer over de interactie met het publiek. Door te werken met acteurs en live camera feeds maken ze interactief theater in een clubomgeving: **Stije Hallema (Pips:Lab):** Heel vaak verzinnen we iets voor die avond. Wat we heel vaak doen is dat we geen beeld meenemen, maar het beeld ter plekke maken. We nemen acteurs mee en zij vormen het beeld.

De ontwikkeling van een individuele stijl en identiteit heeft gezorgd voor veel verschillende VJ performances. Veel VJ's verlieten de clubs om op te treden in cafés, theater, filmzalen en musea of galerieën. Vandaag de dag zien we de VJ overal opduiken, en als het publiek wil kan het bijna iedere avond een andere stijl vinden: van grafisch, found footage, televisiebeelden, computer gegenereerd beeld tot aan dia's. Er is niet alleen meer inhoudelijk een onderscheid tussen VJ's, ook de presentatie en de locatie van de performance zorgen ervoor dat de verschillen tussen VJ's enorm zijn.

3.2 Ruimte

Zoals al eerder aangehaald waren de eerste VJ's ervan overtuigd dat de club haar vaste Rock 'n Roll structuur zou verliezen en open zou staan voor nieuwe ervaringen van beeld en geluid. **Geert Mul:** Wij wilden de hiërarchie uit de club halen. Niet alles moest meer naar 1 punt centraal punt gaan. Wij wilden een verplaatsing van de aandacht naar het midden waar de mensen omheen konden bewegen. Het beeld en het geluid moesten ook van vier kanten komen, met daaromheen of daarin het publiek. Maar al snel bleek de commercie te overwinnen en werd er gekozen voor een standaard oplossing. Toch blijken veel VJ's hun eigen weg te kiezen en door mee te werken of zelf dingen te organiseren zorgen ze voor andere presentatie wijzen. Bijna alle VJ's vinden de indeling en presentatie van hun werk in de ruimte erg belangrijk. Maar de motivatie verschilt nogal. Sommige willen met het gebruik van meerdere schermen verschillende verhaallijnen aangeven. Door verhalen ofwel parallel of serieel te laten lopen verandert het verloop van het verhaal. Anderen werken zoveel mogelijk samen met de lichtmensen om een avond helemaal in een sfeer neer te kunnen zetten. Of er wordt geprobeerd een zo ruimtelijk mogelijk effect creëren door het beeld over een aantal grote schermen in de ruimte te laten lopen. Het doel van deze voorbeelden is hetzelfde: proberen mensen in

een andere (nieuwe) wereld te krijgen. En dan geldt bijna altijd: hoe groter hoe beter. **Arno Coenen**: *Size does matter, zou ik haast willen zeggen.*

Een aantal VJ's maakt duidelijk onderscheid tussen 'clubwerk' waar gebruik gemaakt wordt van de aanwezige faciliteiten en eigen 'live-installaties'. In dit laatste geval zetten zij de ruimte geheel naar hun hand. Zelfontworpen projectievlakken zorgen dan voor een geheel andere beleving waarbij de ruimte van de club onzichtbaar wordt. De belangrijkste reden hiervoor is niet zozeer een nieuwe wereld te presenteren, maar de keuze is gebaseerd op het beeld zelf. **Lucas van der Velden (Telco Systems)**: *Iedere keer probeer je om de context zoveel mogelijk naar je hand te zetten. Zodat het past bij het werk. Enerzijds maak je werk specifiek voor een bepaalde ruimte. Maar anderzijds probeer je die ruimte ook zoveel mogelijk naar je hand te zetten.* De manier van projecteren en presenteren staat geheel in dienst van het eigen beeld. Er wordt gezocht naar de optimale presentatie voor het gemaakte beeld. **Olga Mink (Oxygen)**: *Soms verdeel ik meerdere schermen over de ruimte waardoor het beeld in stukken gehakt wordt. Hierdoor krijg je in de ruimte ook een verschuiving in tijd en beweging. Mijn manier van monteren en de wijze van projectoren geeft het totaal beeld een extra dimensie.*

Opvallend genoeg is het niet alleen de presentatie van de laatste VJ groep die afwijkt maar ook de vormtaal wijkt duidelijk af van hun club-collega's. Hoewel het werk dat zij in een club presenteren overeenkomsten vertoont met hun live-installatie beeld, is het verschil met de andere club VJ's groot. Het beeld van de club VJ wordt gekenmerkt door bestaand beeld (found footage), eigen videobeeld en 3D animaties. Het overall beeld is herkenbaar en af en toe word het onderbroken door grafische elementen. Het beeld van de andere groep is daarentegen veel abstracter, computer gegenereerd en vooral non-figuratief. Gaf de achtergrond van de VJ's weinig reden tot categorisering, de presentatiewijze en vormtaal lijken het kamp in tweeën te delen: een verdeling tussen club VJ en live-installatie VJ.

Het is ook niet verbazingwekkend dat met name deze laatste groep zichzelf geen VJ noemt, maar voornamelijk kunstenaar. Dat wil echter niet zeggen dat iedereen die zich kunstenaar noemt geen club VJ meer is. Dit sluit aan bij de eerdere opmerking dat ook binnen het clubcircuit mensen steeds meer weerstand krijgen tegen de benaming VJ.

3.3 Samenwerking beeld en geluid

In het voorgaande is al een paar keer de relatie van de VJ met de DJ naar voren gekomen: de term VJ werd gepopulariseerd door Muziekstation MTV; de Housemuziek zorgde voor de doorbraak van de VJ; en het experiment met beeld, geluid en ruimte kreeg vooral in het begin volop de ruimte. Maar hoe belangrijk is de DJ voor de VJ? Bij het beantwoorden van deze vraag komt al snel het onderscheid naar voren tussen het eenmalige optreden ergens in een club, de vaste residency in een club en de samenwerking aan specifieke projecten of opdrachten. Hoewel de meeste VJ's in het eerste geval met hun beelden de DJ proberen te volgen overheerst de mening dat de VJ al snel ondergeschikt is aan het geluid. **Daniëlle Kwaaitaal**: *Ik merk dat je als VJ eigenlijk altijd een ondergeschikte bent. Je kan nooit inbreken op een set van de DJ. Want A, accepteren ze dat gewoon niet en B, wordt dat door het publiek niet getolereerd.* Een opmerkelijke uitspraak omdat er vanuit de muziek toch anders naar gekeken wordt: "Sinds de komst van MTV maakt de videoclip een essentieel deel uit van de marketingstrategie van een cd. Het beeld werd minstens even belangrijk als de muziek. Soms dreigde het beeld de muziek zelfs te overschaduwen. [...]Techno heeft het beeld van de performer en van zijn creatie bijna volledig naar de achtergrond verdreven en al dan niet vervangen door een visuele show."^v Hoewel dit misschien meer zegt over de oppervlakkigheid van de muziek is er ook een duidelijke verwijzing naar de groter wordende impact van het beeld. Er wordt zelfs steeds vaker gesproken over de muzikaliteit van het beeld, iets wat met name bij de samplecultuur naar voren komt. Voor de meeste VJ's is er sprake van een goede samenwerking als VJ's ergens langer werken. Dan pas kan er iets opgebouwd worden waarin veel uitwisseling plaatsvindt.

Gerald van der Kaap: In de Roxy deden we het met zijn allen. We leken wel een padvindergroep waarbij iedereen samenwerkte. De decorploeg, licht en DJ's, maar we kenden elkaar ook goed. Het waren geen anonieme mensen waar je wel eens van gehoord had. Dus dan was ook logisch om met elkaar samen te werken. Later waren er ook andere feesten met DJ's uit het buitenland. En die keken dan vreemd op als ik mijn geluiden door de muziek heen mixte. Samenwerken bleek iets typisch te zijn voor mensen die elkaar kennen. Je moet elkaar vertrouwen. Dat zij weten dat jij het niet gaat verpesten, maar beter maakt. Deze werkwijze wordt weerspiegeld vanaf midden jaren 90 met de collectieven waarbij er vanuit verschillende disciplines gewerkt wordt aan een totaal concept.

Sommige VJ's willen alleen nog maar in een collectief werken omdat de dialoog werking belangrijker is dan de individuele verdienste. VJ-en wordt door hen gezien als een manier om een platform te creëren waarvandaan met andere disciplines gewerkt en vooral geëxperimenteerd kan worden. De samenwerking van beeld en geluid groeit als vanzelfsprekend naar elkaar toe. Toch raken veel VJ's gefrustreerd door de vercommercialisering van de clubs waardoor de vrijheid beperkt wordt en ook de starre houding van veel DJ's. **Lucas van der Velden (Telco Systems):** Het VJ-en was een tijdje een interessant platform om nieuwe soorten beeld makkelijk naar buiten te brengen. Je kreeg het niet op televisie dus het was een makkelijk middel om snel veel te laten zien. En om er van te leren, om te oefenen met wat er allemaal kan. Wat wel en niet kan met geluid. Maar op het moment dat je met je beeld het geluid wilt aansturen dan haakt bijna iedereen af die het geluid maakt. Dus het is heel erg een eenrichtingsverkeer. De oplossing wordt gezocht in kleinere opdrachten waarbij er nauwe samenwerking ontstaan. **Geert Mul:** In de samenwerking tussen Gideon, Koot en Sedi, ontwikkelden we dingen echt gezamenlijk. We probeerden veel dingen uit en maakten installaties en performances waarin beeld, geluid en omgeving heel erg samensmolten, net als onze samenwerking. Ik zou niet meer weten wie wat bedacht, het was een samengaan van processen. Deze experimentele performances vinden steeds minder vaak plaats in een club en veel meer in andere kleinere settings, op festivals en in bioscopen of galerieën. Zowel VJ als DJ zijn hierin duidelijk op zoek naar een andere aandacht en nieuw experiment.

3.4 Real time mixen en bewerken

Een terugkerende vraag die naar voren komt als er gekeken wordt naar de samenwerking tussen VJ en DJ is in hoeverre de real time benadering van het beeld echt live is. Bij veel performances is het voor het publiek vaak onduidelijk of er gewoon een tape draait of dat er beelden live gemixed worden en/of bewerkt worden op de muziek. Belangrijk daarvoor is te weten wat er nu precies met 'live' bedoeld wordt. Een van de eerste kunsten van de VJ begonnen met experimentele film. Super-8 films werden op de witte muren van de clubs geprojecteerd soms afgewisseld met lichtexperimenten en vloeistofdia's. De films waren van te voren al opgenomen en werden tijdens de avond afwisselend getoond. De dia's werden ook eerder gemaakt maar hun lopende vloeistof maakte ze tot live bewegingen die vanzelf verschillende patronen vormden. Ook later met de komst van video en projectoren veranderde er weinig. De voorbespeelde tapes werden vooral live gemixed en eventueel voorzien van een aantal effecten. Het live spelen met effecten werd versterkt met de komst van de mixer waarmee beelden makkelijk in en out gefaded konden worden of anderszins bewerkt. Het live effect werd daardoor versterkt. **Micha Klein:** De MX50 van Panasonic is een hele belangrijke VJ mixer geworden. Er zitten heel veel schuiven op, waardoor het bespeeld kan worden als een instrument. Je hebt hiermee een hele actieve mixstijl, met gebruik van faders, keyers en andere effecten probeer je een ritme te maken. Dat is ook het hele idee van de dynamische mix. [...] Je ziet ook meteen het verschil of VJ-en live gebeurt of niet, en als mensen het niet zien dan gebeurt het niet goed. Veel VJ's lopen te kloten met bandjes waarbij het veel te langzaam gaat of niet in de maat van de muziek. Als ik met een DJ sta te werken en het is allemaal spot on en de hele ruimte pulseert dan valt het live aspect wel op. Het is gewoon een kwestie van goed met je mixer omgaan en goed deel uitmaken van het totaal en dan zien mensen dat.

In de loop van de jaren 90 zorgen snellere computers voor een andere manier van werken. Beeld en geluid worden gegenereerd in de computer en zijn totaal op elkaar afgestemd. Er is hier vaak (nog) sprake van een andere beeldtaal, zogenaamde 'abstract synthetic cinema'^{vi}. Dergelijke performances zijn het best te beschrijven als onderzoek naar wederzijdse beïnvloeding van digitale beeld- en geluidstaal. Zoals bijvoorbeeld bij Telco Systems, **Gideon Kiers**: Alles wat wij maken wordt real time gegenereerd. Het proces van maken is vaak spelen en soms van te voren bedacht. Soms bedenken wij van te voren een plan: hier willen wij naartoe. Maar onderweg dwalen wij altijd af en komen we op een ander punt uit. De hele dag zijn wij aan het programmeren, en ondertussen kijken wij wat er uit komt. Of dat nou beeld of geluid is, dat maakt niet zoveel uit. De computer zorgt ervoor dat het live aspect steeds onzichtbaarder wordt. Als er verschillende mensen achter de schermen zitten is het onduidelijk wie wat doet, een computer, een VJ, een DJ? De eens zo zichtbare verschillen tussen alle elementen is weggevaagd en dat wat overblijft is het eind resultaat, of dat nu live is of niet.

VJ's zelf vinden het live aspect logisch. De vergelijking met de live DJ of het opzetten van een CD is snel gemaakt. Live werken is niet alleen logisch maar ook waar het om gaat, **Arno Coenen**: Het tofste is dat je in een live situatie zit. Iedereen die in een bandje zit die wil dat. En dat is wat er bij uitstek aan bijvoorbeeld een tentoonstellingssituatie ontbreekt. De flexibiliteit en de verrassing maken dat veel VJ's het live werken prefereren boven het maken van dvd's of films. **Elsbeth van Noppen**: Het leuke aan VJ-en is dat het niet een DVD is die af is. Je kunt met sampels iedere keer weer uitbreiden. En iedere keer is het ook weer een totaal ander verhaal, je kunt dat verhaal uitsmeren over twee uur of je stopt het in twintig minuten, je bent eigenlijk flexibel. Maar tot een hechte synergie tussen beeld en geluid komt het in een live situatie bijna nooit. **Daniëlle Kwaaitaal**: Als je een film maakt waarbij je met dezelfde DJ of met dezelfde producer samenwerkt en het geluid onder het beeld legt, krijg je veel meer dat die twee disciplines elkaar vermenigvuldigen en versterken. Dat gebeurt niet zo heel vaak als je live werkt. Dat gebeurt alleen maar als je goed repeteert en daar goede afspraken over maakt. Hierin speelt ook de lengte van de avond een grote rol. **Lucas van der Velden (Telco Systems)**: Het is heel lastig om zes of acht uur lang iets moois te maken. De tijdsspanne is bij VJ-en vaak erg lang. In de acht uur dat je bezig bent zijn er misschien tien minuten waar het echt werkt. En de rest is allemaal net te laat, of het gaat niet. Dit is een van de redenen waarom er steeds vaker gekozen wordt voor kortere performances waarin in een korte tijdsspanne de aandacht van het publiek gevraagd wordt. **Elsbeth van Noppen**: Het in hoog tempo doorschieten van weet ik hoeveel verschillende samples, dat is het niet meer wat mij betreft. Er moet veel meer integriteit en inhoud in het beeld zitten en er kunnen ook veel meer rustpunten in de performance ingebouwd worden.

Naast kortere performances waarin ondermeer de live kwaliteit naar voren zou komen kiezen VJ's ook voor een duidelijke communicatie met het publiek om het live element van de avond te bewijzen. **Keez Duyvis (Pips:Lab)**: Het publiek zelf is bij ons het bewijs dat we live bezig zijn. Je vraagt heel vaak iemand het podium op, of je filmt iemand uit het publiek en maakt er een loopje van, dan is dat het bewijs voor het publiek dat het live is en niet van te voren opgenomen. Het is heel grappig dat wij af en toe het bewijs inbouwen. In dergelijke gevallen is de live communicatie met het publiek echter belangrijker dan de live interactie tussen beeld en geluid laten zien.

4 Perceptie

De VJ is ondertussen niet meer weg te denken uit de club cultuur. Niemand kijkt meer op van de bewegende beelden die aan de rand van de dansvloer, op het podium of op de muur verschijnen. Maar wat is de rol van het publiek eigenlijk? Op welke manier spelen zij een rol in het geheel?

4.1 Publiek

Hoewel alle VJ's de aanwezigheid van het publiek belangrijk vinden verschillen de meningen over de interactie met het publiek. **Jeroen Hofs (Eboman):** De interactie met het publiek is voor mij de reden geweest om dance podia te gebruiken, omdat mensen daar op een bepaalde manier open zijn voor interactie, ze dansen al op die beats, ze zijn al bezig met wat er in de zaal gebeurt. In een bioscoop, wat toch een heel duidelijke plek is om visuals te tonen, is het publiek heel passief. In een club krijg je veel eerder een reactie. De interactie met het publiek bepaalt voor een groot gedeelte de set-up en de aanpak van de VJ. Zodra het publiek een cruciale rol speelt wordt er afgeweken van de vaste scherm structuur en geëxperimenteerd met specifieke opstellingen en directe communicatie met het publiek. Bijvoorbeeld door middel van beslissingsmomenten waarop het publiek zijn voorkeur kan aangeven door middel van een druk op een knop, of door het publiek in streaming internet sessies de mogelijkheid te geven zelf met de persoon aan de andere kant te chatten. Dergelijke optredens lijken steeds meer op korte of lange theater voorstellingen waarbij het podium achterwege is gelaten en de participatie van het publiek voorop staat. Een andere veel gebruikte methode om het publiek te betrekken is om vanuit meerdere camera standpunten de mensen op te nemen en deze live te mixen met de beelden van de VJ. Deze passieve interactie zorgt voor een directere connectie met het verhaal van de VJ.

De invloed van beeld op het publiek wordt door de VJ duidelijk gezien, **Daniëlle Kwaaitaal:** Stemmingen kan je bijvoorbeeld heel erg beïnvloeden. Als je donkere, sombere beelden op het scherm laat zien of hele agressieve beelden, dan zie je wel dat mensen daarop reageren. En als je heel veel met vertraging werkt, dan merk je dat het publiek rustiger wordt. Maar de meeste VJ's geloven dat de kracht van het beeld niet overschat moet worden. **Kees Veling (Captain Video):** Mensen komen natuurlijk voor de muziek en om te dansen en niet om naar beeld te kijken. Vanuit deze gedachte wordt ook geprobeerd om het publiek af en toe zelfs te teasen. **Kees Veling (Captain Video):** Onze eerste residency was in Hotel Arena. Voordat wij er kwamen was het een rocktempel. Toen wij werden gevraagd moest alles house worden. Maar de helft van het publiek kon alleen maar naar de Arena omdat er verder in Oost geen clubs waren. En zij haatten ons en de DJ's en alles wat erbij zat. Dus daar kregen we letterlijk brieven toegestuurd van 'als we televisie willen kijken, dan doen we dat wel thuis'. En daar hebben we bewust het publiek gepest. Het pesten van het publiek wordt vooral gedaan om mensen wat anders te laten zien dan ze gewend zijn. **Eric Noorman (Snowcrash):** Wat leuk is om mee te geven aan het publiek is het onverwachte, dat er iets gebeurt dat ze niet verwachten. Voor anderen is het publiek vooral een motivatie om het eigen werk te laten zien en meteen te horen wat mensen er van vinden. En daarin wordt de interactie met het publiek niet direct opgezocht **Olga Mink (Oxygen):** Als ik zelf mijn ding doe als VJ dan krijg je het beeld te zien dat ik gemaakt heb en wat ik wil laten zien.

Of de interactie direct opgezocht wordt of niet, alle VJ's willen dat hun werk de volle aandacht krijgt. Hiervoor is het voor de meeste VJ's belangrijk dat zij duidelijk zichtbaar zijn. Hoewel er vaak gedacht wordt dat VJ's van secundair belang zijn, is het voor VJ's, als onderdeel van het totaalconcept, belangrijk dat het publiek ziet wat zij doen. Niet zozeer om zelf in de spotlight te staan als wel dat mensen zien wie wat doet. **Arno Coenen:** Het plezier zit hem in eerst instantie in het maken van de animatie, de video en het materiaal. Dat komt dan tot zijn recht op een avond. Op zich zou ik het niet erg vinden om naast de lichtman te staan, in plaats van naast de DJ. Als ik het maar kan zien. Het gaat om mijn werk en niet omdat ik daar met mijn baard sta te wapperen. Maar voor mensen in de zaal is het wel tof als ze kunnen zien wie het doen, ze kunnen dan naar je toekomen en er wat over zeggen.

4.2 Documentatie en registratie

Steeds vaker maken VJ's eigen DVD's. Aan de ene kant om hun werk vast te leggen en te documenteren. Aan de andere kant om de samenwerking met de DJ te benadrukken.

Het onderzoek naar het documenteren van live evenementen staat nog in de kinderschoenen. Vanuit het theater is van oudsher geprobeerd om de live gebeurtenissen op het podium vast te leggen. Dankzij het centrale punt van het podium is de registratie van een theaterstuk redelijk makkelijk te maken. Met behulp van verschillende camerastandpunten werd een beeld gegeven van wat zich op het podium afspeelde. Het enige probleem na afloop was in hoeverre de opgenomen beelden gemonteerd moesten worden of juist niet. Het maken van een registratie van live VJ/DJ performances is veel complexer omdat er geen sprake is van een vast punt. Tevens bestaat een performance uit verschillende elementen die moeilijk beïnvloedbaar zijn omdat ze door verschillende mensen bediend worden en er live gereageerd wordt op elkaar: o.a. licht, projectoren, film/videobeelden, geluid en actieve publieksparticipatie. Maar de moeilijkste vraag is: Wat moet er geregistreerd worden?

Binnen de problematiek van conservering, digitalisering en ontsluiting van cultureel erfgoed wordt vooral aandacht besteed aan 'traditionele' culturele artefacten (binnen musea, archieven, bibliotheken etc.). Rond het bewaren van dergelijke 'statische' kunstcollecties en cultureel erfgoed groeit ook een wetenschappelijke consensus met steeds duidelijker afspraken over 'good practice' rond conservatie en ontsluiting.^{vii} Dit is echter nog niet het geval voor recente voorbeelden van hedendaagse kunst die een instabiel karakter vertonen zoals live performances en het groeiende aandeel 'digitally born' werken in de kunst (elektronische mediakunst). Het digitale, instabiele en time-based karakter van deze kunsten zorgt voor een nieuwe problematiek binnen registratie en documentatie. Het wetenschappelijk onderzoek staat nog in de kinderschoenen en de eerste pilot projecten binnen de kunst- en cultuur sector zijn pas aan een eerste fase begonnen.^{viii} Recentelijk is er echter vanuit de VJ scene ook aandacht voor het registreren en documenteren van de eigen performances. De oorzaak hiervoor is vooral de opkomst van de DVD.

Over het algemeen bewaren de meeste VJ's hun beeld op harde schijven en op DVD's. Hiermee wordt het bronmateriaal van de VJ sets bewaard. Om de mix met de muziek op te nemen is een stap verder en betekent voor veel VJ's vaak extra werk en moeite. **Kees Veling (Captain Video):** De keus is altijd: je hebt 4 VHS-en en als je je recorder tape wil maken, moet je daar een VHS voor opofferen, die je dus niet voor het optreden kan gebruiken. Daarnaast is het vaak al zo'n probleem om alle techniek aan te sluiten, en om dan alleen al een storingsvrij lijntje te krijgen van de audio, is zo moeilijk. De interactie tussen beeld en geluid is hiermee weliswaar inzichtelijk gemaakt maar de vertaalslag van het live aspect, het ruimtelijke werk, naar een ander medium is nog onzichtbaar. Met name het overbrengen van de 'ervaring' blijft een moeilijk probleem. **Gideon Kiers (Telco Systems):** Je kan een opname maken van een performance en die draai je dan later op DVD af. Dat is een totaal andere ervaring. [...] Het is heel moeilijk om dat ene werk wat specifiek voor een bepaalde context is gemaakt in een andere te laten zien. Om het dezelfde impact te laten hebben of dezelfde soort ervaring over te brengen. Dat is bijna niet te doen eigenlijk.

Om duidelijk inzicht te krijgen in de mogelijkheden van het documenteren en registreren van VJ performances is het belangrijk om een aantal zaken in ogenschouw te nemen. Een van de eerste vragen is waarvoor de registratie gemaakt moet worden? De registratie voor een advert voor een volgend evenement vereist een andere uitvoering dan voor (kunst)historisch onderzoek of culturele kritiek. **Geert Mul:** Het integraal vastleggen van een performance is alleen handig als jij, of iemand anders, de volgende keer precies hetzelfde wilt doen. Maar als naslag voor een kunsthistorisch onderzoek of voor een andere culturele beschouwing is een behoorlijke samenvatting van vijftien minuten meer dan genoeg. Onderzoek naar bestaande registratie modellen van multi media installaties kunnen uitkomst bieden voor het vastleggen van korte impressies. Oplossing voor publieksparticipatie en het vastleggen van de ervaring ontbreekt hier echter meestal.

Opvallend is dat veel VJ's twee methoden hanteren om hun performances vast te leggen. Bij de ene worden beelden van de avond, na afloop in een dynamische montage stijl achter en over elkaar heen gezet. Met deze methode proberen zij zoveel mogelijk de dynamiek van de avond weer te geven. Bij de andere methode wordt gekozen voor een korte meer statische impressies waarbij lineair en soms chronologisch beelden naast elkaar worden gezet, vaak voorzien van een aparte geluidstrack of van het geluid van de avond zelf. Daarnaast brengen VJ's steeds vaker in samenwerking met een (vaste) DJ eigen 'videoclips' uit^{ix}. Deze video's, ook wel aangeduid met de term Visual Music, worden door VJ's zelf uitgebracht maar sinds kort ook door speciale labels.^x Met het vastleggen en verkopen van VJ materiaal komt ineens binnen de VJ wereld de discussie over copyrights naar boven.

4.3 Copyright en copyleft

VJ-en stond in het begin vooral bekend om haar sample methode. Oude films, televisie beelden en found footage beelden kregen door de VJ een nieuw leven. **Kees Veling (Captain Video):** We zijn daar heel erg meedogenloos in geweest. Gewoon rücksichtslos alles jatten wat je mooi vond. Maar het gebruiken van andermans materiaal heeft voor een aantal VJ's ook een politieke lading. **Jeroen Hofs (Eboman):** Sampling is voor mij echt een medium, want ik vind het gewoon heel belangrijk dat je niet zelf meer iets maakt nu. In deze tijd waarin al zoveel is, dat je niet meer zelf iets maakt en dat ook het auteursrecht als begrip volledig wordt gereset. Of een esthetische **Stije Hallema (Pips:Lab):** Ik vind dat je zoveel beeld om je oren krijgt geslagen, de megagrote reclames op gebouwen. Je komt er niet meer onderuit. Dus mag je terugslaan, of moet je zelfs doen. Je hebt een soort erecode. Je pakt niet een beeld dat van zichzelf heel mooi is, maar juist iets dat niet zo mooi op zichzelf is om daar iets moois van te maken. De grens tussen het jatten van beeld en het gebruiken van bestaand beeld is voor VJ's duidelijk. **Geert Mul:** Als je werk gebruikt van een andere VJ, dan pak je iets van iemand die dat al heeft gemaakt om in een club te laten zien. Dat is iets anders dan dat je opeens de leukste scène van Soldaat van Oranje in een club laat zien, dan weet iedereen wel dat je daarmee niet pretendeert dat je die film hebt gemaakt. Daar ligt voor mij de grens tussen jatten of inspiratie opdoen. Het zinvol omgaan met bestaand materiaal is dus een vereiste voor hergebruik.

Als het echter aankomt op het vrijgeven van eigen materiaal, dat bijvoorbeeld via DVD of internet verspreid is, is men terughoudender. **Daniëlle Kwaaitaal:** Inhoudelijk heb ik er niet zo heel veel moeite mee. Ik zou het ook wel verrassend vinden als iemand mijn materiaal op een manier versnijdt of er iets mee doet waardoor ik verrast raak. Maar als het, zonder dat ze er iets mee gedaan hebben, als een soort achtergrondingetje opgezet wordt in een club en zij hun geld ermee staan te verdienen, dan denk ik: er klopt hier iets niet. [...]Toevallig was ik in Antwerpen, in Club d'Antwerp, en wat schetst mijn verbazing, ik zie een dvd die ik gemaakt heb doodleuk over allemaal schermen voorbijkomen. Je weet dat het gebeurt, maar toch dacht ik even "Wat moet ik ermee. Is dit eigenlijk wel de bedoeling? Is dit wel waarom ik het gemaakt heb?".

Het is vooral de jongere generatie VJ's die het liefst het copyright thema helemaal laten varen. **Lucas van der Velden (Telco Systems):** Copyrights is voor mij heel erg een archaisch idee. Niemand die ik ken heeft het ooit nog over copyrights. [...] Het hele idee van copyrights dat gebaseerd is op betalen voor één uniek exemplaar is gewoon helemaal verdwenen. Dat bestaat gewoon niet meer. Steeds vaker zetten zij zelfs eigen materiaal op het internet zodat anderen het kunnen gebruiken. **Olga Mink (Oxygen):** Op internet staan filmpjes van mij die je kunt downloaden. Sommigen gebruik ik wel en sommigen heb ik nooit gebruikt. En soms zie ik die dan terug, als je in het buitenland bent of op internet, vooral bij beginnende VJ's. Ik vind dat wel heel erg leuk. Ik vind vooral het maken van beeld interessant en als iemand daarna er iets mee wil doen, prima! Dit komt overeen met de ideeën uit bijvoorbeeld de klassieke muziek tradities waar elkaars thema's en concepten gebruikt werden om vervolgens nieuw werk mee te maken. Met name de invloed van de computer en de DVD speelt een rol bij het

verwerpen van copyrights. **Daniëlle Kwaaitaal**: Het is gewoon de aard van het medium. Als je dingen uitbrengt op labels dan weet je gewoon dat er een risico is dat het ergens gebruikt wordt, en dat je jezelf misschien uiteindelijk daardoor een beetje overbodig maakt. Over dit laatste maken weinig VJ's zich zorgen, **Geert Mul**: ik kan me bijna niet voorstellen dat je de moeite neemt zeg maar, je kan nu ook gewoon video software downloaden en dan ben je ook klaar, maar toch doet niemand dat. Iedereen wil uiteindelijk zelf uniek zijn. Het experimenteren met beeld, van jezelf of anderen is waar de meeste VJ's mee bezig willen zijn. Uiteindelijk gaat het om de kunst van het zelf maken of het mixen van beelden waar door VJ's kwaliteitscriteria aan gekoppeld worden. Stomweg kopiëren hoort daar niet bij. "VJ's die zelf hun eigen materiaal maken hebben een streepje voor. Er zijn slechts een paar VJ's die echt goed met bestaande fragmenten kunnen mixen. Zij selecteren en combineren beelden op zo'n manier dat er echt een nieuw verband en verhaal ontstaat. Dit is iets anders dan een VJ die lukraak met MTV beelden of de zoveelste 'twin toren-explosies' VJ-et. Als je alleen maar dergelijke beelden te zien krijgt kom je meteen in een verdoofde en verveelde sfeer terecht, net alsof je thuis op de bank voor de tv zit. Als je in een club bent wil je juist graag iets nieuws, iets onbekends beleven, extase of verbondenheid."^{xi}

4.4 VJ = Kunst

Zoals gezegd hebben veel VJ's een achtergrond in de kunst, maar zien de VJ's hun eigen werk als kunst? **Micha Klein**: Binnen de academies en ook binnen de officiële kunst was heel veel weerstand tegen computers maar ook tegen VJ-en en tegen kunst die buiten de bekende kaders trad. En zoals altijd in de kunst wordt daar vanuit de traditie minder positief tegenaan gekeken. [...] Ik heb het gewoon omarmd als een nieuw podium: een nieuwe manier om kunst te vernieuwen. Het optimisme waarmee de eerste generatie VJ's kansen voor het ontstaan van een nieuwe kunstvorm zagen was erg groot. Ze zagen zichzelf als voorlopers van een nieuwe kunststroming en zetten zich af tegen de conventionele kunstopvattingen. Binnen de gevestigde kunstwereld was er weinig ruimte om te experimenteren dus ging men op zoek naar andere vertoningplekken. **Geert Mul**: De tijd dat wij in de clubs werkten was een hele interessante tijd, daar vonden veel meer ontwikkelingen plaats dan op hetzelfde moment in de beeldende kunst. Ondanks de weerstand tegenover de gevestigde kunstscène waren er ook pogingen om jongeren juist te interesseren voor kunstuitingen. **Daniëlle Kwaaitaal**: Met mijn werk in clubs wil ik het publiek op een of andere manier prikkelen om ze geïnteresseerd te krijgen in kunst. Door bruggen te bouwen tussen galerie, museum en club en door ook in de jongerenbladen te vertellen wat ik doe en waar het te zien is en waarom kunst voor onze samenleving belangrijk is. [...] Aan de andere kant heb ik ook aan de kunstwereld willen laten zien dat in sommige gevallen VJ-en gezien kan worden als autonome kunstvorm, dat kunst ontstaat op verschillende plekken en dat het bewustzijn van kunst en cultuur ook kan ontstaan op plekken waar men komt om geëntertained te worden. Bij de eerste generatie VJ's lijkt sprake te zijn van een, weliswaar eenzijdige, uitwisseling tussen verschillende werelden. Dit wil niet zeggen dat zij hun werk automatisch zien als kunst. **Gerald van der Kaap**: Het VJ-en zoals ik het zie, probeert van alles uit. En dan zijn er af en toe een paar momenten heel goed, die bedenk je vaak niet eens van te voren. VJ-en is heel intuïtief. Met technologie kun je ineens tot heel verrassende dingen komen, die soms heel goed zijn en soms dus kunst. Niet omdat het goed is, maar omdat het nog nooit ergens gezien is. [...] Ik ben er zelf wel vanuit de kunst mee bezig, maar niet vijf uur lang.

De vraag in hoeverre VJ kunst is leeft bij de jongere generatie VJ's veel minder. **Arno Coenen**: Hoe wordt het kunst dan? Moet je dat ergens aan vragen of moeten er ergens stempels gezet worden? VJ-en is toch allang een kunstvorm. Binnen het VJ-en kan van alles plaatsvinden en dat gebeurt ook. Wat dat betreft is het bij uitstek een nieuwe kunstvorm of podium, hoe je het maar wilt noemen. Met name de vernieuwing in de technologie en de nieuwe expressie mogelijkheden die daarmee gepaard gaan is voor VJ's een belangrijk argument om niet te twifelen over de kunstwaarde van performances. **Jeroen Hofs (Eboman)**: Nu zijn we instrumenten aan het bouwen voor mensen die expressief bezig zijn, die je kunt aantrekken en waarbij je veel meer jouw

zijn en jouw idee en jouw gevoel kunnen laten omzetten in een uiting waarmee je kunt communiceren met een publiek of waar je beeld en geluid mee aan kunt sturen, en dat is kunst.

Zoals eerder gezegd werken VJ's steeds vaker buiten de clubs en passen zij hun werk aan de omgeving en locatie waar zij werken of voor gevraagd worden. Opmerkelijk is dat bijna alle VJ's de connectie met kunst in dergelijke werken veel eerder zien. **Daniëlle Kwaaitaal:** VJ-en kan kunst zijn, maar ik vind wel dat de spin offs misschien wel interessanter en meer potentie hebben dan het VJ-en in een club. Op zich is deze veronderstelling niet vreemd. Bij vertoning van VJ (gerelateerd) werk in een statische setting moet het werk af en doordacht zijn, terwijl een VJ set in een club door haar intuïtieve karakter voortdurend in ontwikkeling is. Het is dan moeilijk om gedurende een aantal uren de kwaliteit te bewaren.^{xii} **Geert Mul:** VJ-en is geen kunst, maar dat is geen kwalitatief oordeel. Er zijn veel verschillende soorten podia: club, theater, galerie of museum. Ik ben geneigd om de dingen in te delen naar het podium waar ze functioneren. Het gaat erom op welk podium het ook daadwerkelijk functioneert als kunst. Over het algemeen kan gesteld worden dat het VJ-en geplaatst wordt binnen de populaire cultuur en zodra het werk binnen een traditionele kunst setting gepresenteerd wordt het stempel kunst sneller wordt geaccepteerd. **Keez Duyvis (Pips:Lab):** Men is nu op zoek naar een nieuwe kunststroming en er wordt een beetje op de VJ gesprongen. Ik denk dat een hele goede kweekvijver is om bezig te zijn met beeld. Ik zie ook veel mensen die vanuit het VJ-en videoclips maken of theaterdingen doen. Ik denk dat ik vaker de dingen die eruit voortgekomen zijn, interessanter vind dan de dingen in de club. Je bent entertainer. En dat is het verschil: kunst of entertainer.

Niet alleen de locatie zorgt ervoor dat veel VJ-werk het stempel kunst kan krijgen. Steeds vaker gebruiken kunstenaars software of hardware die vooral door VJ's wordt gebruikt. **Geert Mul:** In de beeldende kunst zie je nu voor het eerst wat experimenten van mensen die met MaxMSP werken bijvoorbeeld, met software die heel erg uit die VJ-hoek komt. De brug van VJ naar kunst wordt daardoor ook steeds kleiner. Naast het gebruik van media/software nemen VJ's hun werkwijze ook mee naar andere gebieden waar ze werken of het nu film, theater, kunst of televisie is. **Kees Veling (Captain Video):** De manier waarop we omgaan met beeld nemen we mee in ons andere werk. We hebben bijvoorbeeld de vormgeving van NOVA gedaan. Dat zijn vier schermen op de achtergrond. De hele taal van die schermen is ontwikkeld op een andere plek, namelijk in de discotheken. De invloed van het VJ-en op bestaande of andere disciplines is steeds duidelijker terug te vinden. Zowel de esthetiek als de formele kenmerken van het VJ-en worden meegenomen in ander werk. Het grote verschil met het live VJ-en is dat er meer nagedacht wordt over de keuzes die gemaakt worden. **Geert Mul:** Elementen uit mijn VJ verleden, zoals de relatie tussen beeld en geluid, architectuur en het publiek, benader ik nu formeel in mijn werk. Dus ik denk erover na. Ik werk bijvoorbeeld nog steeds met beeldverzamelingen maar ik maak een keuze waar ik die vandaan haal. En ik denk heel bewust na over architectuur, over ruimte, over mijn publiek – wie zijn ze, waar komen ze voor, wat doen ze? Het intuïtieve karakter van het VJ-en heeft zich naar een duidelijk omrand kader verplaatst.

Over het geheel genomen is het VJ-en te zien als een rondtrekkende beweging. Tegenwoordig bewegen VJ's zich vanuit de populaire cultuur steeds meer naar de kunst. Terwijl de VJ's zich in het begin juist afkeerden van de kunstwereld. Hetzelfde geldt voor de apparatuur, de projectoren, video players en mixers, die eerst in de kunst of in de film werden gebruikt, werden meegenomen naar de feesten en clubs. En nu wordt de software uit de VJ hoek gebruikt door een aantal kunstenaars. De cirkel lijkt zich te sluiten. Maar hoewel de aanvankelijk houding van musea lijkt te verdwijnen^{xiii} is een oplossing voor de vertoning van VJ werk nog niet gevonden. Bij het kijken en beoordelen van VJ werk blijft de kunstwereld vasthouden aan bestaande normen die van toepassing zijn op andere kunstvormen. Hiermee gaat het voorbij aan unieke eigenschappen van zowel het medium als de context waarin het werk ontstaat. "Een manier om massakunst

[en daarmee VJ kunst] te verdedigen is te erkennen dat bij elk tijdperk een kunstvorm hoort met eigen eisen en wetten. Deze eisen en wetten zijn niet meer van toepassing op de kunst van een eeuw later."^{xiv} Het overbrengen van VJ werk naar het museum is onmogelijk en wellicht onwenselijk, de live ervaring en de intentie van het werk verliezen alle waarde. Maar musea zouden wel een context kunnen weergeven om daarmee dieper inzicht te krijgen in de achtergrond van de beelden en de performance. Hiermee kunnen nieuwe tendensen in de kunst beter verklaard worden. Daarnaast is het relevant om de vraag te stellen of het onderscheiden van twee categorieën, aan de ene kant serieuze, conceptuele, artistieke projecten en aan de andere kant entertainende projecten geen bijstelling behoeft.^{xv}

4.5 Toekomst

Jeroen Hofs (Eboman): Als ik 80 ben, en ik zit daar in mijn interactieve rolstoel en probeer nog wat te doen, die kids die dan zijn opgegroeid met die sensoren en die instrumenten en die software en die op verschillende niveaus data krijgen: dat wordt next level kunst.

Veel VJ's zien de toekomst van het VJ-en positief tegemoet. **Elsbeth van Noppen:** Ik denk niet dat de VJ cultuur over gaat. Ik weet zeker dat iedereen juist steeds meer geprikkeld wil worden. Het is tegenwoordig normaal dat er visuals zijn. En mensen zullen vandaar ook op zoek gaan naar andere dingen. Geur is bijvoorbeeld zoets. Het zal niet op iedere club avond gebruikt worden, maar bijvoorbeeld wel bij performances waar dingen dichterbij je huid zitten, die je kan voelen, kan zien, kan ruiken. De totale ervaring gaat steeds belangrijker worden. De intensiteit van de prikkeling van de verschillende zintuigen op een avond zal omhoog gaan maar de verwachting van de meeste VJ's is dat de VJ niet meer de hele avond alleen zal vullen. **Gerald van der Kaap:** Ik geloof wel dat het meer in de acts gaat zitten, meer geconcentreerd. Dat je echt optredens krijgt waar je naartoe gaat voor het beeld en geluid. De vorming van de VJ collectieven vanaf midden jaren 90 lijkt duidelijk in die richting te wijzen. Evenals de opkomst van festivals voor beeld en geluid, zoals bijvoorbeeld Sonic Acts of Photonic. De aandacht bij dergelijke festivals gaat uit naar de samenwerking tussen beeld en geluid en zoals het geval van Photonic de creatie van een 'total immersive environment'. Het Gesamtkunstwerk, de wens van de eerste VJ's lijkt daarmee wel te verdwijnen uit de clubs en te verschuiven naar festivals, speciale locaties en zelfs (terug) naar het theater. **Daniëlle Kwaaitaal:** Het idee dat we hadden toen we begonnen, het Gesamtkunstwerk, de totale synergie tussen beeld en geluid, die droom, fantasie of wens, is een beetje aan het aftakelen. Omdat het in een club toch vaak blijft hangen in een soort behang. Dat is eigenlijk wel heel jammer. Het theater is een plek waarvan ik denk dat de cross-over tussen de verschillende disciplines en media plaatsvindt. Daar is een acteur in dialoog met iemand die beeld maakt. Dat zijn plekken waar ik me laat inspireren en niet meer in een discotheek. Ik ga naar de discotheek toe om een dansje te doen, een glaasje champagne te drinken en vrienden te ontmoeten. De hele culturele connotatie van een club is wat mij betreft helemaal weg. Dat de VJ niet zal verdwijnen lijkt onvermijdelijk gezien de beeldcultuur waarin we leven. Maar de vernieuwingen binnen het VJ-en als stroming zullen zich hoogstwaarschijnlijk in de toekomst op andere podia afspelen. Zoals de eerste generatie kunstenaars op zoek gingen naar een eigen plek en podium om hun kunsten te vertonen, zoeken VJ's nu een weg uit de gevestigde clubs om verder te kunnen experimenteren. Eén weg is die van de kunst, de openbare ruimte of de festivals, een andere naar de commerciële wereld van videoclip, reclame en televisie. Een derde is naar gebieden die we nu nog niet herkennen.

5 Conclusie

Met *VJ Cultuur: een fenomeen in geschiedenis, presentatie en perceptie* is geprobeerd een aantal vragen over de VJ cultuur te beantwoorden. De opzet was uit te vinden op welke manier het werk van een VJ te beschrijven, kwalificeren en bekritisieren is. Dit riep de volgende vragen op: Kan het werk van de VJ binnen kwaliteitscriteria geformuleerd

worden? Zijn de verschillende elementen uit een performance: beeld, geluid, performer, publiek en omgeving los van elkaar te zien? Past de VJ performance binnen een kunstkader, zijn er voorgangers of stromingen binnen de kunst die op vergelijkbare wijze met beeld en geluid omgingen?^{xvi} In hoeverre spelen sociale factoren een rol? En, wat is het onderscheid tussen VJ en andere (kunst)disciplines en beïnvloedt het werk van de VJ bestaande disciplines?

Het lijkt het makkelijkst om te zeggen dat de huidige VJ er gekomen is dankzij de technologie, maar terugkijkend naar de geschiedenis blijken er meer factoren een rol gespeeld te hebben bij het ontstaan van de VJ. Vanuit de kunstgeschiedenis zijn zowel binnen de experimentele film als de videokunst duidelijke voorlopers aan te wijzen die even als de VJ een samengaan van beeld en geluid voor ogen hadden. Tegelijkertijd probeerden kunstenaars door middel van performances buiten de gevestigde kunstwereld in zowel de jaren 1920-'30 (o.a. Dadaïsten, Futuristen) als 1950-'60 (o.a. Happenings, Intermedia Events) het publiek actief te betrekken bij de voorstellingen.^{xvii} Dus het VJ-en is terug te leiden naar meerdere disciplines. Dit bemoeilijkt het antwoord op de vraag of VJ-en kunst is. Het verlies aan herkenbaarheid binnen een bepaald discours kan verwarring veroorzaken over het begrip 'kwaliteit' en daarmee de kunst vraag. Aan de andere kant biedt de ongedefinieerdheid de mogelijkheid om oude vragen nieuw leven in te blazen. En omdat het discours nog fris is kunnen elders verworven inzichten ruimte bieden voor herinterpretatie en nieuwe visie in plaats van het herhalen van clichés. Het vooraf opstellen van kwaliteitscriteria vanuit bestaande disciplines heeft als gevaar dat ontwikkelingen worden uitgesloten die achteraf waardevol blijken te zijn. Alvorens kwaliteitscriteria vast te stellen is er eerst meer informatie nodig over het aanbod van VJ's: Zijn er categorieën vast te stellen of kunnen bepaalde aspecten onderscheiden worden. Zoals blijkt uit de geschiedenis is het ook nodig om onderzoek te doen naar aanverwante gebieden om de waarde van VJ-en in te kunnen schatten. Het gaat daarbij om zowel directe formele eigenschappen als ook contextuele kennis op te doen, bijvoorbeeld inzicht te krijgen in de geschiedenis van de muziek / DJ cultuur, danscultuur en populaire cultuur. Uiteindelijk is het de VJ om het even, wel of geen kunst hangt af van de context waarin het werk gepresenteerd wordt. Om werkelijk tot een discours te komen is het echter nodig dat VJ's zich bewust worden van de historische voorlopers, hun eigen geschiedenis en de (on)mogelijkheden van het medium.

Naast ontwikkelingen in de kunstgeschiedenis hebben sociale en politieke elementen een rol gespeeld bij het ontstaan van de VJ. Van de vorming van een jongeren cultuur in de jaren 1960-'70 tot aan de donkere jaren 80 met als nieuw licht de val van de Berlijnse muur. Alle hebben bijgedragen aan de wil om gezamenlijk een stem te laten horen, te communiceren met elkaar en te werken aan nieuwe ideeën. Nog steeds zijn politieke en in toenemende mate economische belangen van grote invloed op de ontwikkeling van het VJ-en. De standaardisering van clubs heeft gezorgd voor een eenvormigheid in VJ performances. Als reactie hierop is er een vertrek merkbaar uit de clubs (terug) naar de kunst of naar het organiseren van eigen festivals waar het experiment hoogtij viert. Op dit moment zijn er drie hoofdstromingen binnen de VJ wereld te herkennen: de club VJ, de kunst VJ en de festival VJ.^{xviii} Binnen de club VJ is er vervolgens een enorme verscheidenheid aan vormen te herkennen: van abstract, 3D, found footage, narratief tot grafisch. Met name deze laatste categorie is de laatste paar jaar explosief gestegen. Wellicht komt dit voort uit de aard van het werkkterrein van de grafisch student die gewend is aan het werken in opdracht. De festival VJ is daarentegen veel meer gericht op de presentatie van zijn werk. Deze VJ is vooral geïnteresseerd in het totaal concept: het Gesamtkunstwerk. De verschillende elementen beeld, geluid en omgeving zijn hierbij niet los van elkaar te zien. De kunst VJ tenslotte is met name bezig met de verhouding tot het geluid. Geluid en beeld smelten hier vaak samen tot een geheel waarbij het geluid het beeld aanstuurt en vice versa. Deze vorm past erg in de traditie van de synaesthetische performance, waarbij men zoekt naar de visualisering van het geluid of het geluid van de (beeld)vorm. Beeld en geluid zijn onlosmakelijk verbonden waarbij de omgeving het liefst zo min mogelijk afleidt.

Desalniettemin heeft de technologie natuurlijk een enorm belangrijke rol gespeeld. Het is echter duidelijk dat hiermee de kwaliteit niet automatisch verbetert. De impact van de visuals staat of valt bij een goed concept en verhaal dat afgestemd is op de muziek en de ruimte. De techniek heeft wel gezorgd voor een enorme groei van het VJ-en. Momenteel is het zelfs mogelijk om niet alleen op globale schaal te VJ-en maar ook virtueel via streaming internet. Dankzij het stabielere en vooral goedkoper worden van de techniek is de kunst van het VJ-en geïntensiveerd. Was men vroeger afhankelijk van eigen inzet en inventiviteit met apparatuur die voor andere doeleinde gemaakt was, tegenwoordig zijn er talloze VJ software pakketten verkrijgbaar en is er zelfs de eerste DVDmixer. Voor het eerst in de geschiedenis is er apparatuur speciaal voor de VJ gemaakt. Binnen de commerciële markt wordt de VJ gezien als een blijvend verschijnsel en potentieel groeiende klant. Vreemd genoeg blijft de VJ met name binnen het club circuit een sluitpost. De festival en kunst VJ's krijgen daarentegen steeds meer aandacht. Zij maken echter vaak gebruik van eigen ontwikkelde hard en software, die in sommige gevallen ook open source aangeboden wordt. Een ander aspect van de toenemende mogelijkheden van de technologie is dat het steeds moeilijker is vast te stellen wie intellectueel eigenaar is van een (kunst)werk. Dit heeft gevolgen voor copyright maar nog belangrijker, het beïnvloedt ook opvattingen over creativiteit, professionaliteit en de aard van kunst.

Aan de ene kant is de VJ wereld een duidelijke afspiegeling van bestaande disciplines als video, film en performance kunst. Maar tegelijkertijd zijn formele en inhoudelijke karakteristieken van het VJ-en steeds vaker zichtbaar in andere disciplines. Programma's als Max/MSP en Jitter die ontstaan zijn binnen de VJ scène worden nu ook door andere kunstenaars gebruikt. Maar niet alleen de hard of software is terug te vinden bij andere vakgebieden, de manier van het omgaan met het beeld en geluid beïnvloedt ook ander werk van de VJ's. Zowel binnen de reclame als film en kunst zijn formele aspecten uit het VJ-en terug te vinden. Zelfs vanuit traditionele gebieden als theater en dans wordt steeds vaker aansluiting gezocht bij VJ's en andere beeldmakers om te experimenteren met beeld en nieuwe presentatiewijzes. Het onderscheid tussen autonome en toegepaste kunst en commerciële- en kunstwereld zal steeds vager worden. VJ's zijn actief in een breed productieveld waar vloeiende en verschuivende overgangen plaatsvinden tussen autonome kunst, populaire cultuur, vormgeving, reclame, film en entertainment. Deze uitwisseling tussen verschillende disciplines en media leidt tot nieuwe mogelijkheden, nieuwe presentaties en andere perceptie.

Epiloog

Zoals ik in het begin van dit artikel schreef heb ik niet een sluitende definitie willen geven van het VJ-en. Mijn doel was om een aantal kaders neer te zetten en te laten zien op welke gebieden de VJ zich tegenwoordig beweegt. Dat dit slechts een eerste aanzet is om het VJ-en werkelijk te plaatsen zal duidelijk zijn. Met de citaten uit de interviews die ik heb gehad heb ik geprobeerd het gevarieerde beeld van de VJ scène te reflecteren. Hierdoor hebben individuele verhalen minder aandacht gekregen dan ze verdienen, maar hopelijk biedt deze weergave een ingang naar meer verdieping. Een uitgebreider verslag van de interviews is te vinden op de interactieve website van VJ Cultuur. Door middel van het aanklikken van vragen en VJ's zijn delen uit de interviews te zien en horen. Mijn dank gaat allereerst uit naar de VJ's - Arno Coenen, Keez Duyvis (Pips:Lab), Rob Haarsma (Captain Video), Stije Hallema (Pips:Lab), Jeroen Hofs (Eboman), Gerald van der Kaap, Gideon Kiers (Telco Systems) Micha Klein, Daniëlle Kwaaitaal, Olga Mink (Oxygen), Geert Mul, Eric Noorman (Snowcrash), Elsbeth van Noppen, Peter Rubin, Kees Veling (Captain Video), Lucas van der Velden (Telco Systems) - voor de tijd en energie die zij hebben genomen om mij te woord te staan. Door hen raakte ik vooral geïnspireerd om te beginnen met dit onderzoek. Daarnaast naar Jacqueline Oskamp en Rutger Wolson die mij begeleidden en de juiste richting uitstuurden, naar Frank Nack die mij in contact

bracht met Stefano Bocconi en het Centrum voor Wiskunde en Informatica in Amsterdam waardoor de website en interface nu werkt, naar het Nederlands Instituut voor Mediakunst, Montevideo met in het bijzonder Gaby Wijers voor haar steun en ruggespraak en Wiel Seuskens voor het aangename 'vakantieverblijf' in het Artlab, iedereen die uren achter de computer heeft gezeten voor het maken van transcripties en het redigeren van teksten en tenslotte naar Marije Oostindie en Ward ten Voorde die me hebben geholpen met afspraken maken, video training en het geloof in een goede afloop.

ⁱ Annet Dekker, Synesthetische performance in de club scene, in: Bart Vandenabeele en Koen Vermeir (red.), *Gemedieerde Zintuigelijkheid. Jaarboek voor Esthetica 2003* (DAMON bv, 2003) p.33-43 / UK versie: Annet Dekker, *Synaesthetic Performance in the Club Scene*, in: *Cosign 2003: Computational Semiotics*, University of Teesside, Middlesbrough (UK)

ⁱⁱ Voor een uitgebreid historisch onderzoek naar de voorlopers van VJ cultuur zie o.a.: Annet Dekker, *Synaesthetic Performance in the Club Scene*, Gene Youngblood, *Expanded Cinema* en Matthias Michalka, *X-Screen*.

ⁱⁱⁱ Sheryl Garrett (paperback 1999) p.112

^{iv} Stefan G. on eyecandy, Wed Mar 14, 2001, 7:49 pm, Message 7206

^v Pieter van Bogaert, *Music for Televisions*

^{vi} Michael Lev, *Live Cinema: Designing an Instrument for Cinema Editing as a Live Performance*, in: *Proceedings of New Interfaces for Musical Expression 2004*. Hamamatsu, Japan
<http://web.media.mit.edu/~lew/research/livecinema/>

^{vii} Eerste stappen naar een good-practice zijn gedaan in researchprojecten *Conservering van Moderne Kunst* (1997) en *Project Conservering Videokunst* (2000-2003). Resultaten hiervan zijn verschenen in: Gaby Wijers, Ramon Coelho en Evert Rodrigo (eds.), *The sustainability of video art. Preservation of Dutch video art collections*, Amsterdam: Foundation for the Conservation of Modern Art, 2003, ISBN 90-807675-1-4.

^{viii} Per 1 juni 2004 is het door het Instituut Collectie Nederland (ICN) geïnitieerde project 'Preservation and Presentation of Installation Art' officieel van start gegaan. Dit onderzoeksproject naar het beheer en behoud van installaties vindt plaats in het kader van het EU programma Culture 2000. De snelle veroudering van mediatechnologieën, interactiviteit en bv het site specifieke karakter van installaties vormen een uitdaging voor de gangbare opvattingen over lange termijn conservering, documentatie en presentatie

^{ix} Videoclip is hier niet de juiste benaming omdat het niet in de eerste plaats gaat om de verkoop van muziek tracks.

^x In Nederland heeft NoTV 2 DVD's recent uitgebracht waarvoor ze opdracht geven aan VJ en DJ om gezamenlijk een visueel music clip te maken, zie www.notv.com

^{xi} Zanne, reactie forum Visual Sensations, 30 juni 2004 <http://visuelsensations.nl/forum/viewtopic.php?t=25> (april 2005)

^{xii} Tot dezelfde conclusie komt Marije Oostindie in haar afstudeerscriptie 'De VJ: entertainer of kunstenaar? Over de VJ als fenomeen binnen de postmoderne kunst', afstudeerscriptie voor de opleiding Kunst en Kunstbeleid, RUG, 2005, p.33

^{xiii} Volgens Rutger Wolfson (directeur Vleeshal, Middelburg) komt de terughoudende belangstelling van musea voort uit onwetendheid en onzekerheid over de eigen expertise: "Omdat VJ's en het Internet buiten het traditionele expertisegebied van musea vallen. Kiezen de meeste musea ervoor het maar gewoon te negeren. Misschien gaat het dan wel vanzelf over." – in: Rutger Wolfson (ed.), *Kunst in Crisis* (Prometheus Amsterdam / de Vleeshal, Middelburg, 2003), p.21

^{xiv} Marije Oostindie in haar afstudeerscriptie 'De VJ: entertainer of kunstenaar? Over de VJ als fenomeen binnen de postmoderne kunst', afstudeerscriptie voor de opleiding Kunst en Kunstbeleid, RUG, 2005, p.57

^{xv} Deze vraag werd door onder andere Marga van Mechelen gesteld tijdens het symposium VJ cultuur in Nederland dat in het kader van Visual Sensations georganiseerd werd op 12 februari 2005 en plaatsvond in Paradiso, Amsterdam. Zie ook: http://www.mediamatic.net/article-200.8960.html&q_keyword=200.262 (mei 2005)

^{xvi} Het antwoord op deze vraag is te lezen in een eerdere beschouwing die ik schreef. Annet Dekker, *Synesthetische performance in de club scene*, in: Bart Vandenabeele en Koen Vermeir (red.), *Gemedieerde Zintuigelijkheid. Jaarboek voor Esthetica 2003* (DAMON bv, 2003) p.33-43

^{xvii} zie: Annet Dekker, *Synesthetische performance in de club scene*, in: Bart Vandenabeele en Koen Vermeir (red.), *Gemedieerde Zintuigelijkheid. Jaarboek voor Esthetica 2003* (DAMON bv, 2003) p.33-43

^{xviii} In de jaren 90 is eenzelfde splitsing binnen de filmwereld zichtbaar. Als tegenhanger van de steeds meer gedigitaliseerde en geanimeerde commerciële films uit Hollywood komt Dogma met een nieuwe aanpak. Terug naar de natuurgetrouwe manier van filmen. Hoewel eveneens ingegeven door de nieuwe technologie, vooral de opkomst van de kleine handheld camera's, wil men alleen nog maar vanuit het medium filmen zonder gebruikmaking van additionele middelen als belichting, make-up en post productie effecten. Aan de andere kant verschuift de filmwereld ook naar de beeldende kunst. Grote ruimtelijk installaties worden gepresenteerd waarbij het gebruik van ruimte en verschillende toepassingen van narratieve structuren centraal staan. Ook binnen de internet kunst is tegenwoordig een soortgelijke beweging aan de gang: de 'puristen' die zich alleen met de formele aspecten van het internet bezighouden, daarnaast degene die vooral gebruik maken van speciale bestaande software die met name geschikt is voor het internet, bijvoorbeeld flash en quicktime filmpjes en tenslotte de kunstenaars waarbij het werk zowel op het internet als in de (openbare) ruimte afspeelt.